

4. Добропільська міська рада (веб-сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radadobropillya.org.ua/ua/>.

5. Добропільська територіальна громада (веб-сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/region/common/id/138>.

6. Проект з регіонального врядування та розвитку України «Фіскальна децентралізація в Україні: поточний стан та необхідність реформ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rgd.org.ua/resources/publications_list/Fiscal_decentralization_in_Ukraine_KR.pdf.

УДК 351.85

Бородін О. Д., аспірант, ХДАК

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СФЕРА ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті розглядається соціально-культурна сфера як об'єкт державного регулювання. Визначено, основні функції соціально-культурної сфери, суб'єктів та специфіку її державного регулювання, а також пропонуються шляхи покращення даного процесу.

Ключові слова: *державне регулювання, соціально-культурна сфера, функції соціально-культурної сфери, соціальна інфраструктура.*

The article discusses the socio-cultural sphere as an object of state regulation. The main functions of the socio-cultural sphere, subjects and peculiarities of its state regulation, and suggest ways to improve this process.

Keywords: *state regulation, socio-cultural sphere, the functions of the socio-cultural sphere, social infrastructure.*

Постановка проблеми. Формування соціально орієнтованої ринкової економіки, з одного боку, і підвищення значущості людських ресурсів як основного чинника суспільного розвитку, з іншого, значно актуалізують питання про ефективне функціонування і розвитку соціально-культурної сфери сучасного суспільства. Об'єктивна характеристика соціально-культурної сфери як складного соціально-економічного організму неможлива без науково обґрунтованого системного підходу до її аналізу. Це означає необхідність всебічного дослідження даної проблеми, розкриття її складових елементів, виявлення тісних взаємозв'язків між ними, а також діалектичної взаємодії з зовнішніми умовами, з іншими галузями соціальної і матеріальної сфери, з народним господарством в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних

і прикладних проблем державного регулювання соціально-культурною сферою в сучасній літературі присвячені праці таких вчених, В. Горовий [10], А. Дегтяр [1], О. Дегтяр [2], М. Корецький [4], О. Дацій [4], В. Малиновський [5], Н. Мельниченко [6], Н. Мельтюхова [7], Ю. Петрушенко [9], В. Попик [10], Г. Одінцова [7], О. Онищенко [10], Ю. Шишова [9], та ін. У зазначених публікаціях детально розроблені загальні питання державного регулювання соціально-культурною сферою, а саме: цілі, принципи та методи управління, її ефективність тощо. Разом із тим, чимало теоретичних і практичних питань проблематики залишаються недостатньо розкритими з точки зору комплексності та системності, що дає підстави стверджувати актуальність даного дослідження.

Постановка завдання. Ціллю даної статті є дослідження соціально-культурної сфери як об'єкту державного регулювання. Визначення основних функцій соціально-культурної сфери, суб'єктів, та специфіки її державного регулювання, а також запропонувати шляхи покращення даного процесу.

Виклад основного матеріалу. У системі суспільного відтворення соціально-культурна сфера як специфічна підсистема економіки виконує багатогранні функції. Вона виступає сферою виробництва і споживання різних послуг і духовних благ, пов'язаних з необхідністю охорони здоров'я, здобуття освіти, задоволення культурних потреб людини, створення житлово-побутових та інших умов для життя і діяльності населення. У сукупності виконуваних завдань ця функція спрямована на забезпечення розширеного відтворення робочої сили і формування її нового якісного складу. Найбільш узагальнюючим показником розвитку соціальної інфраструктури є зростання обсягу платних послуг населенню та ускладнення її структури [3].

Однак перш ніж перейти до розгляду питань її функціонування, необхідно уточнити саме поняття «соціально-культурна сфера».

Більшість фахівців вважає, що соціально-культурна сфера є елементом соціальної інфраструктури. У даний час, та й раніше для визначення сфери, що створює певні умови життєдіяльності, використовувалися різні поняття: соціальна інфраструктура, соціальна сфера, невиробнича сфера, сфера послуг та інші. При загальній схожості цих понять, проте їх слід розділяти.

Поняття «невиробнича сфера» прийшло в науковий обіг політичної економії соціалізму. Це кілька умовна назва галузей і видів діяльності, що не становлять матеріальне виробництво. У радянській економічній статистиці до невиробничій сфері відносили сферу побутових послуг, науку, культуру, освіту, охорону здоров'я, управління [6, с. 287]. У даний час термін «невиробнича сфера» вилучається з наукового вжитку, так як вважається (і цілком справедливо) некоректним, так як послуга теж проводиться, і в сфері послуг також як і в матеріальній сфері створюється продукт.

Між поняттями «соціально-культурна сфера» і «невиробнича сфера» існують відмінності. З одного боку, у соціально-культурну сферу не включаються галузі невиробничої сфери, які не беруть участь у формуванні фонду особистого споживання (наука і наукове обслуговування, державний апа-

рат, збройні сили тощо); з іншого – зміст соціальної інфраструктури ширше, ніж поняття «невиробнича сфера». До неї, на відміну від невиробничої сфери, входять деякі елементи матеріального виробництва (продовження процесу виробництва в торгівлі, виробничі послуги побутового обслуговування та ін.). Які в системі суспільного відтворення виконують дві функції: беруть участь у виробництві національного доходу і надають послуги населенню. По-друге, соціальна інфраструктура бере участь в відтворювальному процесі як фактор відтворення робочої сили і умова для всебічного розвитку особистості. Є також відмінності між поняттями «соціальна сфера» і «соціальна інфраструктура». Соціальна сфера охоплює інтереси класів і соціальних груп, націй і народностей, відносини суспільства і особистості, умови праці та побуту, здоров'я і дозвілля. Поняття ж «соціальна інфраструктура» включає сферу послуг і духовних благ [8, с. 53].

Виділення соціально-культурної сфери як елемента єдиної економічної системи сталося не відразу. У свою чергу, кожна з галузей соціальної інфраструктури є складною соціально-економічною системою з певними ознаками, властивостями, закономірностями і особливостями формування і функціонування. Разом з тим, соціальна інфраструктура може і повинна розглядатися як самостійна система вищого порядку, яка об'єднує цілком певні галузі (системи), що мають єдину спільну мету – забезпечення життєдіяльності населення і формування умов для соціально-економічного розвитку, а також пов'язані між собою відповідними відносинами різної складності і ступеня взаємовпливу. Вивчення умов функціонування, внутрішніх зв'язків і зовнішніх чинників кожної з систем і всієї інфраструктури в цілому надзвичайно важливо і необхідно для вироблення ефективних засобів повноцінного функціонування економіки і соціальної сфери України.

Отже, соціально-культурна сфера являє собою сукупність галузей, підгалузей і видів діяльності, функціональне призначення яких виражається у виробництві і реалізації послуг і духовних благ для населення.

Узагальнюючи зазначене, робимо висновок, що соціально-культурна сфера характеризує взаємодію матеріально-речового середовища і соціального суб'єкта (особистості, групи, суспільства), яке спрямоване на оптимізацію суспільного розвитку, на реалізацію всього того, що "сприяє формуванню нової людини, всебічному розвитку особистості, вдосконалення способу життя. Соціальна інфраструктура являє собою стійку сукупність матеріально-речових елементів, що створюють загальні умови для раціональної організації основних видів діяльності людини – трудової, суспільно-політичної та ін., що розвиваються в інтересах всього суспільства. Таке розуміння соціально-культурної сфери дозволяє трактувати її як відносно самостійний елемент суспільного розвитку, що володіє специфічними особливостями формування і функціонування в суспільстві [1, с. 34].

Пристаюючи до аналізу функцій соціально-культурної сфери, ми виходимо з того, що функції будь-якого об'єкта в суспільстві відображають особливу форму взаємозалежності між компонентами єдиного процесу су-

пільного розвитку, коли зміни одного з них з неминучістю виявляються похідними від змін інших. Це орієнтує нас на дослідження тих конкретних процесів, з якими безпосередньо пов'язаний розвиток соціальної інфраструктури. Як відомо, проблема функцій того чи іншого інституту тісно пов'язана з питанням про мету, заради якої він створюється, яким чином він впливає на суспільний розвиток. Тому було б, мабуть, точніше поставити питання про цільові функції інфраструктури, які мають величезне теоретичне і практичне значення. Від того, як сформульована мета, наскільки чітко визначені шляхи і можливості її досягнення, в значній мірі залежить успішне вирішення завдань оптимізації суспільного розвитку, реалізація досягнень науково-технічної революції, вміле використання ресурсів і потенційних можливостей сучасного суспільства.

Основні функції соціально-культурної діяльності: розвиваюча, інформаційно-просвітницька, культуротворча, рекреативно-оздоровча. Якісну суть її становить розвиваючий, а не розважальний початок. При цьому слід зазначити, що функції культури взаємопов'язані і взаємодіють в різноманітних варіаціях. Визначається це тим, що культура як складний соціально-економічний організм одночасно виступає у вигляді єдності чотирьох його якостей: культури як цінності, як процесу, як системи і як її результату. Таким чином, для здійснення культурної діяльності необхідна відповідна управлінська структура [2, с. 222].

На основі загальних вимог, державнеуправління постає у вигляді процесу здійснення певного типу взаємопов'язаних дій для досягнення певних цілей, для кожної конкретної організаційної системи [7, с. 21].

На *першому етапі* процесу управління, формується мета управління, що відображає особливості керованого об'єкта його власні цілі та динаміку суспільних потреб в його продукції або послугах з урахуванням реалізації можливостей їх найбільш повного задоволення.

На *другому етапі* процесу управління здійснюється аналіз ситуації. Під ситуацією розуміється стан керуючої системи, що оцінюється щодо мети її діяльності. Аналіз ситуації характеризується сукупністю робіт, пов'язаних з визначенням поточного стану об'єкта управління, виявлення небажаних тенденцій і суперечності в його розвитку.

Заключним етапом процесу управління є прийняття і доведення рішення до об'єкта управління, за результатами діяльності якого, можна судити про ефективність управління.

Однак не завжди функціонуюча система управління дозволяє досягти поставленої мети ефективно. У цьому разі виникає необхідність проведення її реорганізації та вдосконалення, важливим інструментом яких є теоретичне моделювання. Сутність останнього полягає в створенні теоретичного аналога системи управління, що відображає її існування, з точки зору мети дослідження, властивості і зв'язку[4, с. 58].

Реальне включення стадії теоретичного моделювання в процесі управління має дуже важливе значення. У сучасних економічних умовах, ко-

жен суб'єкт ринкових відносин повинен прогнозувати ефективність своєї діяльності, значні резерви якого, згідно теорії менеджменту, приховані у вдосконаленні управління. У зв'язку з посиленням економічної самостійності суб'єктів господарювання сфери культури інтерес до цієї проблеми зріс. Актуальна ця проблема для всіх рівнів системи управління соціально-культурною сферою від конкретних організацій до державних органів управління.

З позицій структурно-функціонального підходу склад соціально-культурної сфери може бути представлений таким чином: 1) сукупність установ і організацій соціально-культурної сфери різних галузей; 2) вироблені продукти – послуги освіти, охорони здоров'я, культури та ін.; 3) органи та інститути управління соціально-культурною сферою; 4) механізми і нормативна база регулювання соціально-культурної сфери.

Соціально-культурна сфера покликана також сприяти всебічному задоволенню різноманітних потреб суспільства. Тому недоліки в плануванні розвитку соціальної інфраструктури серйозно впливають на ефективне рішення цього важливого завдання. Отже, у розвитку соціальної інфраструктури знаходить відображення органічна сполука цілей економічного і соціального розвитку суспільства [10, с. 161].

Таким чином, метою розвитку соціальної інфраструктури є її орієнтація на створення об'єктивних матеріальних передумов розвитку суспільства і всебічного розвитку кожної особистості. При цьому надзвичайно важливим напрямом розвитку соціально-культурної сфери стає забезпечення виробництва соціально-значимих послуг в галузях нематеріальної сфери. Продукт цих галузей не тільки володіє самостійною цінністю для безпосередніх споживачів, але і дає соціальний виграв для суспільства в цілому, будучи інвестиціями в людський капітал.

Соціальна сфера, її стан, наявність проблем – важлива характеристика рівня економічної та соціальної розвиненості суспільства, ступеня соціальної відповідальності державної влади перед суспільством, а також показник використання органами державної влади різних ресурсів з метою створення сприятливих умов для життєдіяльності людей. Досліджуючи, наскільки громадяни задоволені різними елементами соціальної сфери, можна оцінити зовнішню соціальну ефективність державного управління.

На нашу думку сутність соціально-культурної сфери полягає в тому, що вона є системою організованої діяльності соціальних суб'єктів по безпосередньому відтворенню свого життя, задоволення комплексу соціальних потреб і очікувань, відтворення соціально-демографічних груп.

Зазначена вище сутність поняття соціальної сфери дозволяє виділити специфіку державного управління нею, без урахування якої неможливо ні сформулювати поняття ефективності державного управління соціальною сферою, ні показники її оцінки.

Перша особливість впливає з сутності соціальної сфери та полягає в тому, що державне управління соціальною сферою повинно створювати умови для відтворення населення, перш за все через реалізацію таких дер-

жавних функцій, як регламентація і регулювання. У зв'язку з цим об'єктивними показниками розвитку соціальної сфери служать встановлені органами державної влади нормативи, що відображають оптимальний рівень її розвитку. Наприклад, величина прожиткового мінімуму; частка населення, що знаходиться за порогом бідності; величина поляризації доходів (децильний коефіцієнт); перелік медичних послуг, доступних всьому населенню; частка безробітних у загальній чисельності працездатного населення; середня тривалість життя; дитяча смертність та ін. [9, с. 124]. Нижнє «порогове» значення цих показників відображає мінімально допустимий рівень розвитку соціальної сфери, «переступання» через який свідчить про те, що невідповідність нормативам згубна для суспільства. Верхнє «порогове» значення відображає більш високий рівень соціальної безпеки суспільства.

Іншою специфікою державного управління соціально-культурною сферою є комплексний характер державних рішень, що приймаються в силу закономірностей процесів функціонування та розвитку соціальної сфери. Соціальна сфера є багатоцільовою соціальною підсистемою, що вимагає забезпечення чіткої взаємодії всіх її елементів і рішення задач, що стоять перед керуючими суб'єктами. Реалізація такого складного завдання можлива тільки з використанням в державному управлінні сукупності економічних, організаційних і соціальних механізмів. Завданням органів державної влади стає аналіз перспектив розвитку соціальної сфери і можливостей її ресурсного забезпечення, що вимагає врахування стану економіки в країні. Для реалізації соціальної політики держави необхідно об'єднувати зусилля по реалізації як соціальних, так і економічних функцій.

Висновки. У результаті дослідження можливо відзначити, що державне регулювання соціально-культурною сферою здійснюють органи державної влади, що відповідають державному устрою суспільства. Однак, слід погодитися з думкою зарубіжних і вітчизняних вчених, що функція суб'єктів управління на вищому ієрархічному рівні, у зв'язку з децентралізацією управління у сфері культури повинна бути не керуючою, а координуючою.

Перетворення в соціально-культурній сфері на сучасному етапі об'єктивно вимагають переходу від директивного управління до гнучкого регулювання культурних процесів, створення децентралізованої системи управління, максимально демократичною в своїй основі, з активною участю населення у вирішенні найважливіших питань суспільного життя.

Державне регулювання соціально-культурною сферою буде ефективним, якщо суб'єктом управління прогноуються майбутні проблеми і приймаються рішення щодо зниження їх гостроти, зменшення соціальних ризиків. У той же час ресурси, які витрачаються на задоволення суспільних потреб, повертаються у формі соціальної активності населення. У результаті висока соціальна ефективність державного регулювання виступає каталізатором ефективного економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Дегтяр А.О. Прийняття державно-управлінських рішень у соціальній сфері : монограф. / А. О. Дегтяр, О. А. Дегтяр. – Х. : Вид-во С.А.М., 2014. – 252 с.
2. Дегтяр О.А. Інституціональний механізм державного управління соціальною сферою / О.А. Дегтяр // Теорія і практика державного управління : зб. наук.пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. – Вип. 1 (40). – С. 221–229.
3. Додон Н.Г. Упровадження соціокультурної політики щодо формування ціннісних орієнтацій на регіональному рівні [Електронний ресурс] / Н.Г. Додон // Державне будівництво. – 2014. – №1. – Режим доступу до журналу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/2/17.pdf>.
4. Корецький М.Х. Стратегічне управління : навч. посіб. / М.Х. Корецький, А. О. Дегтяр, О. І. Дацій. – К. : Політехніка, 2009. – 240 с.
5. Малиновський В.Я. Державне управління : навч. посіб. / В.Я. Малиновський. – К. : Атака, 2003. – 576 с.
6. Мельниченко Н.О. Засади конституційного регулювання соціокультурної сфери країн ЄС / Н.О. Мельниченко // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – № 3. – С. 286–289.
7. Одінцова Г.С. Теорія і історія державного управління: Опорний конспект лекцій і методичні вказівки до проведення практичних занять / Г.С.Одінцова, Н.М. Мельтюхова. – Х. : УАДУ (ХФ), 2001. – 136 с.
8. Петрова І. В. Проектування у соціокультурній сфері : навч. посіб. / І.В. Петрова. – К. : КНУКіМ, 2007. – 372 с.
9. Петрушенко Ю.М. Фінансове забезпечення культурного розвитку регіону / Ю.М. Петрушенко, Ю.Г. Шишова // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2013. – № 2, Т. 2. – С. 160–169.
10. Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України : монограф. / [О.С. Онищенко, В.М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2013. – 224 с.